

УДК 338

С. В. Коляденко,
д.е.н., проф.

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНІВ ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

В статті досліджено структурні зміни в економічних системах та основні фактори які впливають на якість економічного зростання та визначено основні закономірності формування якісно нової структури економіки

In the article investigational structural changes in the economic systems and basic factors which influence on quality of the economy growing and certainly basic conformities to law of forming high-quality of new structure of economy

Ключові слова: структурні зміни, якість економічного зростання, структуроутворюючі фактори.

Актуальність. З переходом розвинених країн на постіндустріальний шлях розвитку людство стало замислюватися про нагальні проблеми в житті будь-якої країни: про свої соціальні потреби, а саме цінності вільного часу; про свою сферу перебування з усілякими проблемами з екологією; про соціальну нерівність, де переважну частку становлять найбідніші верстви населення. І все більшої актуальності стали набувати питання реального стану економіки регіонів, а саме: до яких соціально-економічних і екологічних наслідків у країні веде досягнуте економічне зростання, переходячи з кількісного аспекту вивчення зростання економіки до якісного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним проблемам стану та можливостям оптимізації структурних зрушень в господарських системах регіонів, якості економічного зростання присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених О.М. Алімова, Я.В. Ковалюк, А.Г. Мазура, В.І. Пили, А.В. Степаненка, М.А. Хвесика, Є.В. Хлобистова, Л.Г. Чернюк.

Мета даної статті – дослідити зрушення, що відбуваються в економічних системах та визначити основні напрями структурної перебудови економіки регіональних систем в трансформаційному періоді розвитку.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття дослідження проблем якості економічного зростання перебуває в центрі уваги економічної науки. Саме якість зростання, що характеризується ефективністю використання ресурсів, підвищенням добробуту населення, використанням нових технологій і розвитком сфер, спрямованих на задоволення різноманітних потреб людини, стає реальним відображенням економічного розвитку країни.

Для України забезпечення якості зростання є ключовим питанням розвитку, вирішення якого припускає подолання надмірної соціальної диференціації, вирішення проблем бідності й зниження тривалості життя, обмеження надмірної експлуатації природного й людського потенціалів національної економіки, забезпечення розширеного відтворення фізичного капіталу, перехід на інноваційний шлях розвитку й формування інституційного середовища, яке стимулює такий розвиток.

Нині в економічній науці обговорюється питання про шляхи подальшого вдосконалювання економічних реформ, що проводяться. При цьому теза про необхідність досягнення не стільки кількісного економічного зростання, скільки якісного є незаперечною, що неодноразово підкреслював у своїх виступах Президент України. У зв'язку з цим все більшої актуальності набувають питання, пов'язані з визначенням факторів, що впливають на досягнення якості економічного зростання. Дотепер це питання є дискусійним. У цьому зв'язку при дослідженні економічного зростання України необхідно не тільки приділяти увагу закордонному досвіду, але й виходити з власних навичок у теорії й практиці управління якістю з урахуванням вимог часу.

Залежно від факторів, що впливають на процес економічного зростання, визначаються рівень і динаміка змін, обсяг виробництва, тип економічного зростання, ефективність суспільного відтворення. Отже, зі зміною факторів відбувається зміна характеру економічного зростання. На нашу думку, залежно від етапів розвитку економічної системи й динаміки структури економіки регіонів (отже, і структурних змін) економічному зростанню можна дати різну характеристику.

Так, у період доіндустріального способу суспільного відтворення домінували природно-географічні фактори, які визначали тип економічного зростання як екстенсивний. У результаті кількісного збільшення використання ресурсів (факторів виробництва) відбувається розвиток одних галузей на шкоду іншим, що відображається в структурних змінах, які ведуть до розбалансованості економіки. У цьому випадку економічне зростання характеризується як кількісне, структуроутворюючим фактором в економіці є природний капітал.

В умовах індустріального способу виробництва одна частина факторів колишньої системи втрачає значення, інша – зазнає відповідної трансформації; система доповнюється новими факторами, що відображають процес прогресу продуктивних сил, тут наявне екстенсивне й інтенсивне економічне зростання. У результаті ефективного використання факторів виробництва відбувається перерозподіл ресурсів в економіці, що характеризується збалансованістю й пропорційністю структури економіки. Економічне зростання характеризується як якісне, структуроутворюючими факторами в економіці виступають природний і виробничий капітал.

У постіндустріальну епоху відбувається якісна зміна праці, висуваються високі вимоги до професійної підготовки людини, до інвестицій у людський капітал, особлива роль приділяється конкуренції, підприємницьким здібностям та ін.

Для цієї стадії розвитку економічної системи є характерною вища якість економічного зростання, що характеризується як інтенсивне – інноваційне, в основі якого лежить підвищення конкурентоспроможності продукції та поліпшення якості життя, за рахунок використання інноваційних ресурсів, з якісно новими властивостями й характеристиками. У результаті використання якісно нових факторів у структурі економіки відбувається ліквідація неефективних галузей і утворення нових, з вищою продуктивністю і якісно новими характеристиками, структура економіки є збалансованою й оптимальною. Структуроутворюючими факторами в економіці виступають виробничий і людський капітал.

На нашу думку, нова якість економічного зростання властива для більш зрілої стадії розвитку постіндустріального суспільства. Для цієї стадії характерне інтенсивне – інформаційне зростання, що досягається за рахунок підвищення ефективності економіки на основі вкладень у людину як виробника й споживача всього доступного спектра матеріальних і духовних багатств. У результаті висування людини в центр суспільного відтворення відбуваються кардинальні структурні зміни в народному господарстві країни, наслідком яких стає перетворення освіти, науки, соціального обслуговування в ключові сфери економіки.

Слід зазначити, що всі наведені характеристики економічного зростання не вичерпуються поданими ознаками, автор звертає увагу на те, що кожна система, яка виступає як домінуюча на певному етапі свого розвитку, не виключає попередню систему, а співіснує поруч із нею, тим самим для кожної системи властивий свій економічний результат, що виражається: по-перше, в динаміці економічного зростання, по-друге, в якісному наповненні структури економічного зростання.

Разом з тим, безперечним є те, що перехід країни на якісно новий рівень розвитку повинен відбуватися відповідно до світових тенденцій, головним орієнтиром яких є стійкий розвиток економіки, що являє собою комплексний підхід, який враховує не тільки соціальні й економічні аспекти розвитку суспільства, але й екологічні чинники.

Україні необхідні кардинальні заходи в зміні сформованої ситуації, вирішення якої на сьогоднішній день полягає у формуванні нового вигляду країни під впливом наукової й інноваційної діяльності, освіти, наукомістких та інформаційних технологій на структуру економіки, державу й суспільство і знаходження ними якісно нових характеристик і механізмів функціонування.

Основним фактором, що визначив в останні десятиліття спрямованість, масштаби й глибину структурних змін на всіх рівнях у відтворювальній і галузевій структурі економіки США, є науково-технічний прогрес. По-друге, структурна перебудова й підвищення ефективності господарства супроводжуються неухильним посиленням ролі нематеріальних елементів виробничих ресурсів суспільства – наукових знань, освіти, інформації, кваліфікації, що активно доповнюють матеріальні елементи (сировинні, енергетичні, технологічні). По-третє, радикально змінюються склад і зміст праці, галузева структура зайнятих, частка наукового й інженерно-технічного персоналу, функції робочої сили, відбуваються істотні зрушення в структурі потреб населення, у технічному базисі не тільки виробництва, але й побуту. По-четверте, однією зі структурних змін протягом останніх десятиліть було випереджальне зростання групи наукомістких галузей і високотехнологічних виробництв машинобудівного комплексу й хімічної промисловості. І по-п'яте, сучасні технічні й організаційні можливості та їхнє розширення в найближчі десятиліття, на думку автора, підсилять тенденції до інтеграції виробництва, причому не тільки на галузевому або національному рівні, але й на рівні всієї світової економіки [1].

Таким чином, структурні зміни економіки, спрямовані на розвиток наукомістких галузей та інформаційних технологій, стають запорукою в досягненні якісного економічного зростання. У свою чергу, новітні наукомісткі технології стають факторами економічного зростання тільки за умови наявності відповідних людських ресурсів, навичок, компетенцій, знань. Саме знання створюються людьми в результаті досліджень і впроваджуються в людське життя у вигляді нових технологій. При цьому рівень знань і кваліфікація їх носія, тобто «людський капітал», у сучасному світі все більшою мірою залежать від інвестицій в освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, що змінює підхід від розгляду людини як суб'єкта інвестицій до людини як об'єкта інвестицій.

У результаті висування людини в центр суспільного відтворення відбуваються кардинальні структурні зміни в народному господарстві країни, наслідком яких стає перетворення освіти, науки, соціального обслуговування в ключові сфери економіки. Так, наприклад, у розвинених країнах у великий сектор економіки вростає система вторинної освіти, спрямована на підтримку й підвищення професійного рівня працівника в умовах стрімкого знецінення раніше отриманих знань і навичок, відновлення технологій і зрушень у структурі виробництва. А такі послуги, як ділові й професійні, виступаючи проміжною ланкою у відтворювальному процесі, формують нематеріальну інфраструктуру, що забезпечує нагромадження наукового знання й передового досвіду в сферах технологій, управління, організації виробництва й праці й т.д., а також дифузії інновацій у рамках усього господарства.

Таким чином, основною тенденцією, що визначає сучасну структуру економік розвинених країн, стає розвиток сфер і секторів, що ґрунтуються на застосуванні знань і творчих здібностей людини; а економічне зростання, що характеризується підвищенням ефективності економіки на основі вкладень у людину як виробника й споживача всього доступного спектра матеріальних духовних багатств, набуває нової якості.

Порівняно з більшістю країн світу Україна має достатні можливості розвитку наукомісткої економіки. Однак поки що зберігається істотний розрив із промислово-розвиненими країнами. Це можна простежити на основі ряду індикаторів, що характеризують рівень впровадження інформаційних технологій і значимість наукових досліджень і розробок.

Одним з поширених показників є частка державних видатків на науку від ВВП. Проектом державного бюджету на 2011 рік видатки на науку заплановано у сумі майже 4,8 млрд. грн., що більше планових показників 2010 року на 3,1%. **Варто зауважити, що фактично продовжується тенденція зниження частки видатків державного бюджету на науку до ВВП: в 2008 та 2007 рр. - 0,47% від ВВП, план 2010 р. = 0,43 % від ВВП, проєкт 2011 р. = 0,38 % від ВВП [2].**

За даними Держкомстату України державний бюджет є основним джерелом фінансування наукових установ (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування, млн. грн.

Джерела фінансування	1995	2000	2005	2008	2009
Всього, у тому числі за рахунок:	651962,0	2046339,0	5160399,8	8024758,9	7822209,8
Держбюджету	244896,1	614513,5	1711174,5	3909777,6	3398553,5
Коштів місцевих бюджетів	26473,6	39923,1	30626,0
Позабюджетних фондів	53925,2	18582,4	24937,6	38143,5	40797,5
Власних коштів	14582,5	61294,6	338484,8	592523,9	629376,8
Підприємств, організацій України	233375,9	785788,4	1680100,3	2072199,8	1870820,7
Іноземних держав	101916,3	477079,1	1258037,9	1254902,1	1743426,1
Інших джерел	3266,0	89081,0	121191,1	117288,9	108609,2

Складено за: [3, с. 67-73]

У сучасних умовах успіх національної економіки визначається як рівнем науки й освіти в країні, так і складним комплексом організаційно-технічних умов, що забезпечують ефективність збирання, обробки й використання інформації, поширення знань і застосування їх з метою вдосконалення технологій. Цей комплекс істотно впливає на швидкість інноваційних процесів, сприяючи швидкому створенню заділів для розробки й підвищення темпів реалізації принципово нових технологічних рішень.

У формованих умовах довгостроковим фактором конкурентоспроможності країни в період ринкової економіки стає розвиток продуктивних сил в умовах творчої активності працівників значної частини професій і широкого використання в сфері суспільної праці новітніх технічних засобів і супутніх їм знань.

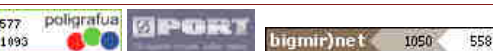
Висновок. Структурні зміни економіки регіонів, спрямовані на розвиток наукомістких галузей та інформаційних технологій, стають запорукою в досягненні якісного економічного зростання. У свою чергу, новітні наукомісткі технології стають факторами економічного зростання тільки за умови наявності відповідних людських ресурсів, навичок, компетенцій, знань. Саме знання створюються людьми в результаті досліджень і впроваджуються в людське життя у вигляді нових технологій. При цьому рівень знань і кваліфікація їх носія, тобто «людський капітал», у сучасному світі все більшою мірою залежать від інвестицій в освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, що змінює підхід від розгляду людини як суб'єкта інвестицій до людини як об'єкта інвестицій.

Таким чином, основними закономірностями формування якісно нової структури економіки регіонів виступають: структурна збалансованість, мінімальні диспропорції; структуроутворюючим фактором суспільного відтворення виступає фактор інформації, а також людський капітал як носій інформації; випереджальний розвиток індустрії високих технологій, що ґрунтується на інтелектуальній і творчій праці людини, як наслідок підвищення частки інженерно-технічних і дослідницьких працівників на фірмах, зростання престижу розумової праці. У результаті висування людини в центр суспільного відтворення відбуваються кардинальні зміни в народному господарстві країни, наслідком яких стає перетворення освіти, науки, соціального обслуговування в ключові сфери економіки.

Література

1. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: В 3-х т./ За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є Кваснюка// В.М. Гець, В.П. Семиноженко, Б.Є Кваснюк. –К.: Фенікс, 2007 р., Т.1. -319 с.
2. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2009 р. Статистичний збірник / Держкомстат України. – К., 2010. – 347 с.

Стаття надійшла до редакції 11.07.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"